

JERZY KOLENDO*

**NUMIZMATYK ZAPOMNIANY
— JERZY SAMUEL BANDTKIE (1768–1835).
NOTATKA BIBLIOGRAFICZNA¹**

Jerzy Samuel Bandtkie (1768–1835), bardzo wszechstronny badacz, historyk, językoznawca-slawista, leksykograf i edytor, ma trwałe miejsce w dziejach polskiej nauki i kultury². Jego twórczość naukowa, bardzo bogata i wielostronna, w wielu dziedzinach miała charakter pionierski. Jest on autorem kilku wysoko cenionych, erudycyjnych studiów, takich jak *Historia drukarni krakowskich od zaprowadzenia*

* Instytut Archeologii Uniwersytetu Warszawskiego.

¹ Artykuł ten powstał dzięki stypendium udzielonemu mi w ramach Programu „Nestor” Fundacji na Rzecz Nauki Polskiej. Za jego przyznanie chciałbym podziękować władzom Fundacji — a za ułatwienie pracy w Krakowie — panu prof. Piotrowi Kaczanowskiemu, dziekanowi Wydziału Historycznego U.J., oraz wszystkim kolegom i przyjaciółom krakowskim. Ogromnej pomocy udzielił mi też p. mgr Włodzimierz Kisza, Dyrektor Muzeum Uniwersytetu Jagiellońskiego, ułatwiając pracę w kierowanym przez siebie muzeum, za co składam serdeczne podziękowania.

² *Polski Słownik Biograficzny*, t. I, Kraków 1935, s. 260–263 (A. Birkenmajer); *Bibliografia literatury polskiej „Nowy Korbut”*, t. 4, Warszawa 1966, s. 215–220 i 528. Por. K. Lewicki, *Sprawa powołania Jerzego Samuela Bandtkiego na stanowisko dyrektora Biblioteki Jagiellońskiej w r. 1810–1811*, Sobótka, 5, 1950, s. 172–183; A. Rombowski, *J. S. Bandtkiego wrocławska karta biblioteczna*, Bibliotekoznawstwo II, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Wrocławskiego, Seria A, nr 4, 1956, s. 3–54; H. Barycz, *Jerzy Samuel Bandtkie a Śląsk. Z dziejów pierwszych zainteresowań się nauki polskiej Śląskiem*, Katowice 1936; idem, *Jerzy Samuel Bandtkie, założyciel studium historycznego w Krakowie*, [w:] H. Barycz, *Wśród gawędziarzy, pamiętnikarzy i uczonych galicyjskich*, t. II, Kraków 1963, s. 35–50; idem, *Jerzy Samuel Bandtkie szermierzem polskość Śląska*, [w:] idem, *Śląsk w polskiej kulturze umysłowej*, Katowice 1979, s. 257–298; Z. Ciechanowska, *Jerzy Samuel Bandtkie jako bibliotekarz i bibliotekoznawca*, Biuletyn Biblioteki Jagiellońskiej, 20, 1970, s. 5–33. Por. też inne artykuły w tym numerze zawierającym materiały sesji poświęconej Bandtkiemu z okazji dwusetnej rocznicy jego urodzin. J. Kolendo, *Jerzy Samuel Bandtkie autorem pionierskiej pracy z roku 1824 o znaleziskach monet rzymskich na ziemiach Polski*, [w:] *Nowe znaleziska importów rzymskich z ziem Polski*, t. 3, Korpus znalezisk rzymskich z europejskiego Barbaricum. Polska. Suplement — t. 3, wyd. A. Bursche, R. Ciołek (w druku).

druków do tego miasta aż do czasów naszych (Kraków 1815), *Historia Biblioteki Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie* (Kraków 1821), *Historia drukarni w Królestwie Polskim i Wielkim Księstwie Litewskim, jako i w krajach zagranicznych, w których polskie dzieła wychodziły* (t. 1–3, Kraków 1825–1826). Część z tych prac ukazała się ostatnio w wydaniach anastatycznych, co może być pewnym dowodem ich trwałej użyteczności. Był on też wydawcą szeregu tekstów staropolskich. Opublikował również, w trzech redakcjach, syntezę dziejów Polski. Zajmował się także pracami słownikowymi oraz opublikował gramatykę języka polskiego. Szczególnie jest on ceniony jako jeden z twórców, obok Joachima Lelewela, studiów nad dziejami książki i bibliotek w Polsce.

Jerzy Samuel Bandtkie³ położył również poważne zasługi na polu numizmatyki, które nie zostały jednak prawie zupełnie zauważone w bardzo bogatej literaturze dotyczącej jego wszechstronnych zainteresowań⁴. W podstawowych kompendiach biograficznych i bibliograficznych brak jest informacji o jego działalności w zakresie numizmatyki. Co więcej, jego nazwisko nie występuje prawie zupełnie na stronach prac numizmatycznych. Marian Gumowski w swojej bibliografii numizmatyki polskiej wymienia nazwisko Bandtkiego tylko pięć razy, lecz jedynie trzy razy mamy do czynienia z rzeczywistym odwołaniem się do jego prac⁵. Uzupełnienia do bibliografii M. Gumowskiego rejestrują⁶ tylko jedno i to nie najpełniejsze opracowanie problematyki numizmatycznej⁷, które znalazło się w drugim z jego trzech kolejnych wydań syntezy dziejów Polski. Całość drukowanej produkcji piśmienniczej Jerzego Samuela Bandtkiego z zakresu numizmatyki nie została więc nawet bibliograficznie zarejestrowana.

Jerzy Samuel Bandtkie jest też prawie powszechnie ignorowany w pracach poświęconych historii numizmatyki. Nawet artykuł, który mu poświęcił zwykle bardzo dobrze poinformowany Antoni Ryszard, nie jest kompletny i zawiera pewne błędy⁸. W wydanej w r. 1988 roku publikacji „100 lecie Towarzystwa

³ Należy odróżnić go od jego bratanka, Kazimierza Władysława Stężyńskiego-Bandtkie (1812–1876), autora pracy *Numizmatyka krajowa*, t. I–II, Warszawa 1839–1840, przedruk anastatyczny 1988. Por. R. Kiersnowski, *Wstęp do numizmatyki polskiej wieków średnich*, Warszawa 1964, s. 24.

⁴ O pewnym aspekcie działalności Bandtkiego na polu numizmatyki patrz K o l e n d o, o.c.

⁵ M. G u m o w s k i, *Bibliografia numizmatyki polskiej*. Przygotował do druku i uzupełnił H. Baranowski, Toruń 1967, nr 721 (według Gumowskiego praca anonimowa, tylko tytuł pochodził od J. S. Bandtkiego; por. niżej, przyp. 31), nr 2169, 2170, 2038 (przekład i wydanie fragmentu pracy numizmatycznej T. Czackiego, por. niżej, przyp. 13), Nr 1894 stanowi pracę jego bratanka, Kazimierza Władysława Stężyńskiego-Bandtkie.

⁶ B. P a t r y n, *Addenda do „Bibliografii numizmatyki polskiej” M. Gumowskiego*, [w:] S. K. Kuczyński, M. Męciewska, B. Patryn, J. Strzałkowski, *Materiały do bibliografii numizmatyki, medalografii, sfragistyki i heraldyki polskiej 1966–1970*, Warszawa 1973, s. 10, nr 171.

⁷ Cytowane w przyp. 21.

⁸ A. R y s z a r d, *Album numizmatyków polskich*, T. I, s. 34. Rękopis we Lwowie — odbitka kserograficzna w Gabinecie Numizmatycznym Zamku Królewskiego w Warszawie.

Numizmatycznego w Krakowie” w artykule „*Osoby związane z historią krakowskiego ruchu numizmatycznego*” zabrakło jego nazwiska.

To zapomnienie prac i zasług organizacyjnych Jerzego Samuela Bandtkiego dotyczących numizmatyki wynikało z kilku przyczyn. Jego publikacje z tej dziedziny nie były tak liczne jak studia dotyczące ksiązek, drukarni i bibliotek. Większość z nich pozostała w rękopisach nie przeznaczonych do druku. Istotne wypowiedzi co do numizmatyki polskiej stanowiły tylko dodatek do jego syntetycznych prac odnoszących się do dziejów Polski i stąd pozostawały niezauważone przez numizmatyków. Najcenniejszy zaś tekst Bandtkiego, poświęcony znaleziskom monet rzymskich z terenu Małopolski, ciągle wykorzystywany w pracach katalogowych, był przypisywany, całkowicie błędnie, zupełnie innemu autorowi, Sebastianowi Girtlerowi, ówczesnemu rektorowi Uniwersytetu Jagiellońskiego, który nie miał nic wspólnego z numizmatyką. Trzeba też pamiętać, że tekst ten, jak również i drugi dotyczący numizmatyki średniowiecznej, były napisane po łacinie. Język ten występuje też w wielu rękopiśmiennych pracach Bandtkiego. W ten sposób duża część jego twórczości stała się obecnie mniej dostępna w sytuacji, kiedy znajomość łaciny jest coraz rzadsza. Warto więc przyrzeć się działalności pisarskiej Jerzego Samuela Bandtkiego, zarówno publikowanej, jak też rękopiśmiennej, związanej z jego działalnością numizmatyczną.

Jerzy (w pracach publikowanych po niemiecku podpisywał się Georg) Samuel Bandtkie (1768-1835) urodził się w Lublinie. Ojciec był kupcem niemieckim osiadłym w tym mieście. W jedenastym roku życia został wysłany do Wrocławia, gdzie, przy pomocy mieszkającej tu rodziny, uczył się w gimnazjum Św. Elżbiety, a następnie studiował w Halle i w Jenie. Od 1790 był przez 8 lat gubernierem u jednej z rodzin arystokratycznych w Polsce i tu dokonała się definitywnie jego całkowita polonizacja. Miał też możliwość nawiązania pewnych kontaktów z polskim środowiskiem intelektualnym. Od 1798 do 1811 przebywał we Wrocławiu. Był nauczycielem języka polskiego w gimnazjum Św. Elżbiety, następnie został rektorem Szkoły Św. Ducha i bibliotekarzem przy kościele św. Bernardyna. Rozpoczyna też intensywną pracę naukową. Publikuje szereg przyczynków historycznych dotyczących dziejów Śląska i Polski.

W roku 1811 Bandtkie obejmuje stanowisko profesora bibliografii na Uniwersytecie Jagiellońskim oraz bibliotekarza Biblioteki Uniwersyteckiej w Krakowie, co oznaczało pełnienie funkcji jej kierownika. Jego zasługą było uporządkowanie wszystkich zbiorów oraz reorganizacja i całkowita modernizacja Biblioteki Jagiellońskiej. Bandtkie odgrywał istotną rolę w życiu umysłowym Krakowa. Był jednym z najwybitniejszych profesorów ówczesnego Uniwersytetu Jagiellońskiego. Wykształcił na swym „seminarium” grupę uczniów, którzy później kontynuowali jego prace, przede wszystkim w zakresie kultury, literatury i dziejów oświaty. Należy tu wymienić Józefa Muczkowskiego, Józefa Łukaszewicza, Aleksandra Waclawa Maciejowskiego, Jana Kajetana Trojańskiego i Antoniego Zygmunta Helcla.

Zainteresowanie Bandtkiego problematyką numizmatyczną pojawiło się już w czasie jego pobytu we Wrocławiu. W r. 1806 opublikował on po niemiecku arty-

Ryc. 1. Jerzy Samuel Bandtkie. Portret w Muzeum Uniwersytetu Jagiellońskiego.
Fot. Muzeum Uniwersytetu Jagiellońskiego

kuł o najdawniejszych monetach polskich i śląskich, który następnie, w 1816 roku, ukazał się w wersji polskiej⁹ przetłumaczony przez jego brata Jana Wincentego Bandtkiego, znanego historyka prawa, profesora Uniwersytetu Warszawskiego¹⁰. Praca ta, bazująca wyłącznie na informacjach dostarczonych przez źródła pisane i wykorzystująca ustalenia Naruszewicza oraz badaczy czeskich, próbowała wyjaśnić małą ilość monet śląskich z okresu przed XIII w. praktyką ich przetapiania. Jednocześnie Bandtkie wysuwa tezę, że na Wschodzie Europy monetę metalową zastępowały futra. Celem tego artykułu, jak podkreślał autor, było wykazanie błędności pewnych przesądów, które „powzięte zostały przeciwko Czechom i Polsce” przez badaczy niemieckich¹¹. Bandtkie wydał też w r. 1806 niemiecką wersję opracowaną przez Tadeusza Czackiego *Tabeli ewaluacji monet polskich i litewskich*¹², zaopatrując ją w dedykację oraz *Nachtrag*¹³.

⁹ G. S. Bandtkie, *Über die ältesten Münzen Polens und Schlesiens*, Schlesien ehedem und jetzt, 1, 1806, s. 342–356, 429–446, 517–529; i d e m, *O monetach najdawniejszych polskich i szląskich*, tłum. J. W. Bandtkie, *Pamiętnik Warszawski Nauk i Umiejętności*, t. 4, 1816, s. 257–285, 377–389.

¹⁰ Jan Wincenty Bandtkie (1783–1846) interesował się również numizmatyką i posiadał duży zbiór monet, który odziedziczył jego syn, Kazimierz Władysław Steżyński-Bandtkie. Por. A. Ryszard, *Album...*, t. I, s. 35.

¹¹ Na ten aspekt polemiczny pracy Bandtkiego zwrócił uwagę H. Barycz w cytowanych w przyp. 2 pracach z 1936 (s. 28 sq.) i z 1979 (s. 281 sq.).

¹² Wyszła ona w T. Czacki, *O litewskich i polskich prawach*, t. I, Warszawa 1800 (przedruk anastatyczny Warszawa 1987), przed s. 189.

¹³ T. Czacki, *Evaluations-Table der Polnischen und Lithuanischen Münzen nebst ihrem Werthe nach dem Münzfuss von 1766 [...] aus [...] Werke von den Lithuanischen und Polnischen Rechten*, [Wrocław] 1806, fol., k. 1. Podpis G(eorg) S(amuel) B(andtkie). Wersja polska w pracy J. S. Bandtkiego, cytowanej w przyp. 9.

W czasie pobytu we Wrocławiu Bandtkie zajmował się problematyką numizmatyczną widzianą nie tylko poprzez pryzmat informacji zawartych w źródłach pisanych i w literaturze XVIII wieku. Biblioteka przy kościele św. Bernardyna, gdzie w latach 1804–1811 pełnił funkcje bibliotekarza, posiadała również zbiory numizmatyczne¹⁴. Była to niezbyt duża kolekcja powstała z różnych darów, jak tego dowodzą jej inwentarze zachowane szcątkowo w Dziale Rękopisów Biblioteki Uniwersyteckiej we Wrocławiu¹⁵. O jej rozmiarach może świadczyć fakt, iż Inwentarz z lat 40-tych XIX w.¹⁶ wymienia 47 srebrnych i 30 brązowych monet rzymskich oraz 61 monet polskich z okresu od Władysława Warneńczyka do Augusta III. Mimo stosunkowo skromnych rozmiarów zbiory te dawały jednak pewną możliwość zetknięcia się z konkretnym materiałem numizmatycznym. Bandtkie miał też sporządzić spis monet, które się znajdowały w Bibliotece przy kościele św. Bernardyna¹⁷.

W latach 1811–1835 Bandtkie, jako bibliotekarz Biblioteki Jagiellońskiej, miał kontakt z bardzo poważną ilością monet, które dostawały się do jej zbiorów. Było to zgodne z powszechnie stosowaną wówczas praktyką polegającą na włączaniu kolekcji numizmatycznych do zbiorów bibliotecznych, co prowadziło w konsekwencji do tego, że bibliotekarz musiał zajmować się monetami. Bandtkie wykonał w związku z tym ogromną pracę rejestrowania napływających w dużych ilościach nabytków numizmatycznych oraz skatalogowania wszystkich monet znajdujących się w zbiorach Biblioteki Jagiellońskiej¹⁸.

Praca nad monetami z Biblioteki Jagiellońskiej nie była tylko wykonywaniem obowiązków służbowych. Bandtkie interesował się żywo numizmatyką. Już na

¹⁴ W rękopiśmiennej historii tej biblioteki opracowanej przez Bandtkiego, którą opublikował Romkowski (*o.c.*, s. 49), znajduje się stwierdzenie „Die Bibliothek besitzt auch eine kleine Münzsammlung”.

¹⁵ Rkps Bibl. Uniw. Wrocławskiego Akc. 1949/1211 — spis monet z roku 1837 oraz zestawienie darów do biblioteki od 1622 (sic). W spisie darów z lat 1804–1811, kiedy to Bandtkie pełnił funkcję bibliotekarza (k. 134 r.–137 r.), brak jest jednak monet. Akc. 1949/696 — sumaryczne wyniki scontrum książek i monet z Biblioteki św. Bernardyna z r. 1850 i 1851 z odwołaniem się do jakichś spisów Bandtkiego (k. 3); Akc. 1949, 25 (dokumentacja związana z przekazaniem w r. 1885 zbiorów numizmatycznych kościoła św. Marii Magdaleny i św. Bernardyna do gabinetu numizmatycznego miasta Wrocławia. Por. też przyp. następny).

¹⁶ Rkps Bibl. Uniw. Wrocławskiego, Akc. 1949, 699.

¹⁷ Romkowski, *o.c.*, s. 15.

¹⁸ O tradycjach numizmatycznych Krakowa patrz S. Skowronek, *W poszukiwaniu kolekcji monet starożytnych Stanisława Grzepskiego (1524–1570)*, Rocznik Naukowo-Dydaktyczny. Wyższa Szkoła Pedagogiczna im. Komisji Edukacji Narodowej, zeszyt 59, Prace Historyczne, VIII, 1977, p. 61–69 = *Studia Archeologiczne*, T. 1, 1981, s. 205–211; W. Kiszka, *Zur Geschichte der Münzsammlung an der Jagiellonen Universität*, [w:] *Zur Geschichte der klassischen Archäologie Jena-Kraków*, Wissenschaftliche Beiträge der Friedrich-Schiller-Universität, Jena 1985, s. 89–99; i d e m, *Zarys historii kolekcji numizmatycznej w Uniwersytecie Jagiellońskim*, *Opuscula Musealia*, z. 1, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego, DCCCLXXXIV, 1986, s. 49–59; i d e m, *Monety w zbiorach Gabinetu Archeologicznego Uniwersytetu Jagiellońskiego*, [w:] 100 lecie Towarzystwa Numizmatycznego w Krakowie, Kraków 1988, s. 61–73; i d e m, *Ancient Coins. 1. Coins of the Roman Republic. 2. Coins of the Roman Empire, Augustus- Domitianus*, Warszawa 1991, s. 7–9.

początku pobytu w Krakowie, w roku akademickim 1814/15 prowadził wykład z numizmatyki na Uniwersytecie Jagiellońskim¹⁹. Był to pierwszy wykład na polskiej uczelni poświęcony specjalnie tej problematyce.

Przez całe życie Bandtkie interesował się historią pieniądza. Już w r. 1810 w swej pracy poświęconej dziejom Polski zamieścił dodatek zatytułowany *O monecie w Polsce*²⁰, poświęcony monecie średniowiecznej. Został on powtórzony z nieznacznymi uzupełnieniami w drugiej redakcji z 1820 roku²¹. Zajmuje się tu zagadnieniami wymiany monety oraz pieniądzem niekruszcowym. W trzeciej redakcji z roku 1835 problematyka numizmatyczna została bardzo rozbudowana. Zamieszczone tu dodatki o monetach polskich i litewskich są pierwszą właściwie próbą syntetycznego ujęcia problematyki numizmatyki polskiej od wczesnego średniowiecza aż po XVIII w., a zamknięcie rozważań stanowi *Tablica ewaluacji monet polskich i litewskich* przejęta od T. Czackiego²². W znacznym stopniu są to wypisy ze źródeł oraz różnych opracowań koncentrujące się na rodzajach używanych monet oraz ich wzajemnych relacjach. Wykorzystanie znalezisk monetarnych nie odgrywa w pracy większej roli.

Koncepcja tego typu dodatków jest bardzo charakterystyczna dla ówczesnej pozycji numizmatyki. Mimo tego, że *Dzieje narodu polskiego* przynoszą próbę wyrwania się ze schematu przedstawiania dziejów Polski według panowań kolejnych władców²³, to numizmatyka, do której przywiązywano ogromną wagę, była jednak uważana, mimo wszystko, za element uzupełniający. Była to problematyka wchodząca do nadzwyczaj rozbudowanych studiów nad starożytnościami — *antiquitates*²⁴. Bardzo charakterystyczna jest tu uwaga Joachima Lelewela zawarta w recenzji pierwszej redakcji historii Polski Bandtkiego. Wielki historyk, sam zajmujący się przecież numizmatyką, stwierdza jednak, że dodatek o monecie jest „ważny i nader znaczny”, lecz bardziej by się jednak „przydał do przypisów”²⁵.

Bandtkie jest też autorem dwóch bardzo cennych rozpraw w języku łacińskim poświęconych numizmatyce, które ukazały się w *Index lectionum* — programach

¹⁹ Por. *Index lectionum in Universitate studiorum Jagellonica*, 1814/15.

²⁰ J. S. Bandtkie, *Krótkie wyobrażenie dziejów Królestwa Polskiego*, Wrocław 1810, t. 1, s. 374–381.

²¹ J. S. Bandtkie, *Dzieje Królestwa Polskiego*, t. 1, Wrocław 1820, s. 378–383.

²² J. S. Bandtkie, *Dzieje narodu polskiego*, Wrocław 1835, t. 1, s. 284–292, Dodatek I, *O monecie*, s. 349–351, Dodatek II, *O monecie*; t. 2, Zakończenie: *O monetach polskich i litewskich*, osobna paginacja, 42 ss. oraz *Tablica ewaluacji monet polskich i litewskich* przejęta od T. Czackiego.

²³ Por. R. Ergotowski, *O projekcie przekładu Dziejów Królestwa polskiego J. S. Bandtkiego na język francuski*, Biuletyn Biblioteki Jagiellońskiej, 37, 1987, s. 135 n.

²⁴ Patrz J. Kolenko, *Antiquitates. Od Jana Zamoyskiego do Stefana Cybulskiego*, Łacina w Polsce. Zeszyty naukowe, z. 5–6, 1997, s. 11–20, 63–65. O Bandtkiem tamże, s. 65.

²⁵ J. Lelewel, *Rozbiory dzieł różnymi czasy ogłoszone*, t. I, [w:] J. Lelewel, *Polska, dzieje i rzeczy jej*, t. XVIII, Poznań 1865, s. 50 n. Pierwodruk: Dziennik Wileński 1816, t. III, nr 15.

Uniwersytetu Jagiellońskiego²⁶. W 1830/1831 został tam opublikowany jego artykuł *De Quartensibus seu semigrossis Polonis*²⁷, gdzie rozwijał pewne idee zasygnalizowane w dodatkach do *Dziejów narodu polskiego*. Znalazła się tam również informacja o skarbie monet jagiellońskich z Metelina, gm. i pow. Hrubieszów. Właściciel tej wsi, Liberat Bormann, ofiarował 60 monet do zbiorów Towarzystwa Warszawskiego Przyjaciół Nauk, a 31 - do Biblioteki Jagiellońskiej. Znaleźisko to opisał Joachim Lelewel w rękopiśmiennym raporcie opublikowanym dopiero w 1987 roku²⁸ oraz Bandtkie w rozprawce z roku 1830/31²⁹. Próbował on określić zawartość srebra w tych monetach za pomocą kamienia probierczego, a znaleźisko wykorzystać do wnioskowania historycznego. W polemice z Lelewelem wysuwa przypuszczenie, że pewnego typu monet nie należy przypisywać Władysławowi Laskonogiemu, lecz Władysławowi Łokietkowi, ponieważ „zamek za Łokietka spalił się w Krakowie i przy budowie spacerów wiele wykopano przy zamku tychże pieniędzy”³⁰.

Na szczególną uwagę zasługuje drugi artykuł Bandtkiego, który ukazał się w *Index lectionum* Uniwersytetu Jagiellońskiego na rok 1824/25³¹, poświęcony monetom rzymskim znalezionym w Małopolsce. Rozprawa ta jest właściwie pierwszą, nowoczesną pracą poświęconą znaleziskom monetarnym z ziem Polski zarówno ze względu na sposób publikacji informacji o znaleziskach, jak też w warstwie erudycyjnej. Zważywszy, że praca Tadeusza Czackiego powstała wprawdzie w roku 1810, lecz po raz pierwszy została wydana w 1835 r.³², to publikacja Bandtkiego może być uznana za pionierską na gruncie polskim. W tej nie posiadającej tytułu i nie podpisanej rozprawce łacińskiej liczącej 4 nienumerowane strony, można wyróżnić dwie części: pierwsza omawia problematykę napływu

²⁶ Umieszczanie rozprawy naukowej było powszechnie stosowaną praktyką, zarówno w programach uniwersyteckich, jak też gimnazjalnych.

²⁷ Jak wszystkie artykuły w *Index lectionum*, jest on anonimowy, ale przypisanie Bandtkiemu autorstwa tego tekstu jest powszechnie przyjmowane. Por. K. Estreicher, *Bibliografia polska XIX stulecia*, wyd. II, pod red. K. Estreichera (jun.), t. II, Kraków 1961, s. 61 (hasło *Bandtkie*); t. XI, Kraków 1976, s. 36–38 (hasło *Index lectionum*).

²⁸ Patrz J. K o l e n d o, M. M ę c l e w s k a, *Nieznane znaleziska monet późnośredniowiecznych i nowożytnych ze zbiorów Towarzystwa Warszawskiego Przyjaciół Nauk opracowane przez Joachima Lelewela*, WN XXXI, 1987, z. 3, s. 145–146.

²⁹ Por. S. K u b i a k, przy współudziale B. P a s z k i e w i c z a, *Znaleziska monet z lat 1146–1500 z terenu Polski. Inwentarz*, Poznań 1998, s. 183, nr 503.

³⁰ J. S. B a n d t k i e, *Dzieje* (wyd. z 1835), T. 1, s. 350.

³¹ Poprawny, pełny zapis bibliograficzny tej pracy, który powinien się cytować to [J. S. B a n d t k i e, *Nummi veteres in Polonia reperti*] w: *Index lectionum in Universitate studiorum Jagellonica a die 1 octobris anno MDCCCXXIV ad medium mensem julii anno MDCCCXXV instituendarum*. Jest to tytuł rękopiśmienny, który został dodany ręką Bandtkiego w egzemplarzu *Index lectionum* znajdującym się w Bibliotece Jagiellońskiej. Sygnatura: 5446661 III Rara. Reprodukacja tej strony — J. K o l e n d o, *Jerzy Samuel Bandtkie*, il. 1 (wyżej przyp. 8).

³² T. C z a c k i, *O rzeczy mennicznej w Polsce i Litwie dla uczniów Wołyńskiego Gimnazjum (Pisana roku 1810)*, [w:] *Pomniki historii i literatury polskiej*, wyd. M. Wiszniewski, Kraków 1835, t. I, s. 1–126 i t. II, s. 1–58. Następna edycja [w:] *Dziela*, wyd. E. R a c z y ń s k i, t. III, Poznań 1845, s. 364–455.

monet rzymskich na tereny leżące poza granicami państwa rzymskiego, druga zaś rejestruje 20 znalezisk monet rzymskich (14 srebrnych i 6 brązowych) z terenu Małopolski, przede wszystkim z okolic Krakowa i Sandomierza. W przypadku 13 egzemplarzy mamy podaną — bardziej lub mniej dokładnie — lokalizację znalezisk, w innych musimy ograniczać się do sformułowania, że opisane monety zostały odkryte na terenie Małopolski zachodniej. Dane o monetach odkrytych w Krakowie i w okolicy zawarte w *Index lectionum* wprowadził do obiegu naukowego Ludwik Piotrowicz w artykule o monetach rzymskich znalezionych w Krakowie³³. Zwrócił on też uwagę, że w egzemplarzu tej rozprawki przechowywanym w zbiorach w Bibliotece Jagiellońskiej³⁴ dołączył autor jeszcze pisane na dwóch kartkach uwagi o dalszych znaleziskach. Wszystkie informacje o znaleziskach znanych poprzez *Index lectionum* oraz rękopiśmienne uzupełnienia uporządkował bardzo starannie Andrzej Kunisz³⁵, który w ten sposób wzbogacił swój katalog znalezisk monet o 10 odkryć. Jego ustalenia były powtarzane we wszystkich późniejszych pracach. Z kolei Włodzimierz Kisza, który opracował znaleziska monet rzymskich w zbiorach Muzeum Uniwersytetu Jagiellońskiego, zidentyfikował 9 monet opisanych w *Index lectionum*³⁶. Dokładna analiza spuścizny Bandtkiego, zarówno rękopiśmiennej, jak też drukowanej, pozwoliła na wprowadzenie kilku istotnych poprawek i uzupełnień w katalogach znalezisk monet rzymskich w Polsce i na terenach sąsiednich³⁷. Okazało się między innymi, że skarb monet rzymskich powszechnie dotychczas lokalizowany w podkrakowskiej wsi Chełm (obecnie jest to dzielnica Krakowa) w rzeczywistości został znaleziony w okolicach Chełma na Lubelszczyźnie³⁸, a zagadkowy solid z Krakowa-Łobzowa, którego interpretacja sprawiała numizmatykom wiele kłopotów, okazał się follisem, który może być bez większego trudu określony katalogowo³⁹.

Wartość tej rozprawki to nie tylko konkretne informacje o odkryciach monetarnych. Bandtkie prezentuje tu swoje refleksje dotyczące napływu monet rzymskich⁴⁰. Nie zadawała się on wyjaśnieniem tego zjawiska jedną tylko przyczyną, jak to najczęściej robiono. Zwraca uwagę zarówno na rolę handlu, który odgry-

³³ L. Piotrowicz, *Monety rzymskie znalezione w Krakowie*, WNA XII, 1928–1929, s. 52 sq. i odbitka.

³⁴ Komplet *Index lectionum* znajduje się w Bibl. Jag.: 5446661 III Rara.

³⁵ A. Kunisz, *Znaleziska monet rzymskich z Małopolski*, Wrocław 1985, s. 271 (Bibliografia). Por. s. 86, nr 105 (Kobierzyce, w rzeczywistości Kobierniki); s. 93–95, nr 111, I–VI (znaleziska z Krakowa); s. 117 n., nr 140 (Małopolska — miejscowość nieznana); s. 156, nr 176 (Opatkowice); s. 173, nr 208 (Przęsławice); s. 196 n., nr 236 I, II; s. 196 n., nr 236 I–II (Sandomierz — okolica). Już wcześniej wykorzystywał on *Index lectionum* w swojej pracy *Chronologia napływu pieniądza rzymskiego na ziemię Małopolski*, Wrocław 1969, s. 11 i 162.

³⁶ Por. W. Kisza, *Znaleziska monet rzymskich z terenu Polski w zbiorach Muzeum Uniwersytetu Jagiellońskiego*, *Opuscula Musealia*, z. 4, *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego* CMXLVIII, 1990, s. 109–122.

³⁷ Kolendo, *Jerzy Samuel Bandtkie...*, w druku.

³⁸ Kunisz, *o.c.*, s. 94 sq., nr 111, VI. Cf. Kolendo, *o.c.*

³⁹ Kunisz, *o.c.*, s. 95, nr 111, V. Cf. Kolendo, *o.c.*

⁴⁰ Tekst ten w Kolendo, *o.c.*, w przekładzie autora artykułu.

wał istotną rolę w początkowej fazie kontaktów, jak też na znaczenie najazdów barbarzyńskich, *stipendia* i *tributa*, którymi państwo rzymskie musiało płacić dla uniknięcia ataków nieprzyjaciół, wreszcie żołd wypłacany Barbarzyńcom za służbę w armii rzymskiej. Jest to przecież prawie pełny katalog przyczyn wyjaśniających, w świetle współczesnego stanu wiedzy, mechanizmy napływu monet rzymskich na obszar Barbaricum⁴¹.

Rozprawa Bandtkiego zasługuje na bliższą analizę nie tylko ze względu na bardzo ciekawe poglądy dotyczące przyczyn napływu monet rzymskich na ziemię Polski, lecz również z punktu widzenia kształtowania się metod publikowania informacji o znaleziskach monetarnych. Znaczna część monet została określona przez Bandtkiego dokładnie, na podstawie dwóch katalogów. Był to *Lexicon* autorstwa Rasche⁴² oraz, w mniejszym już stopniu, podstawowa praca Eckhela, *Doctrina numorum*⁴³. W jego pracy często pojawiają się jednak błędy przy opisie przedstawienia na monetach, kopiowaniu legendy oraz ich interpretacji. Na egzemplarzu rozprawki o monetach rzymskich znajdujących w Małopolsce oraz w materiałach rękopiśmiennych często występują poprawki i uzupełnienia⁴⁴. Świadczą one, że Bandtkie pracował stale nad ulepszeniem swoich tekstów.

Analizując warsztat numizmatyczny Bandtkiego, należy rozróżnić dwa aspekty: założenia, które Bandtkie przyjmował i chciał stosować, oraz ich konkretna realizacja. Często wszakże istnieją rozbieżności pomiędzy przyjmowanymi teoretycznie zasadami a praktyką. Nas jednak powinny interesować raczej te normy, których chciał przestrzegać i które są zbliżone często do standardów współczesnych. Weryfikacja wiedzy Bandtkiego — numizmatyka i jego umiejętności określania monet — pozostawia uczucia dość ambiwalentne. Czasami popełniał on dość przykre błędy, zwłaszcza przy lekturze legend, które zresztą często później poprawiał, kiedy indziej widać, że posiadał dużą nawet wiedzę numizmatyczną. Trzeba jednak pamiętać, że w studiach nad działalnością badaczy żyjących w przeszłości powinno nas interesować przede wszystkim to, co oni wnieśli nowego do rozwoju nauki.

Braki warsztatu Bandtkiego wynikają z faktu, iż pracował on bardzo dużo i szybko, ale nie zawsze zbyt dokładnie, obniżając w ten sposób walory swoich prac. Uwagi te nie odnoszą się tylko do jego studiów numizmatycznych. Jeden z badaczy, omawiając osiągnięcia Bandtkiego na polu bibliotekoznawstwa, stwierdził obrazowo, że „jego działalność cechuje wielka nerwowość i nadzwyczajny pośpiech, pośpiech człowieka pełnego niepokoju wewnętrznego, starającego się jak najprędzej zdążyć do wytkniętego celu. Bandtkie gnany twórczym popędem wewnętr-

⁴¹ Por. A. B u r s c h e, *Later Roman-Barbarian Contacts in Central Europe. Numismatic Evidence*, Berlin 1996, s. 101–123.

⁴² J. C h. R a s c h e, *Lexicon universae rei numariae veterum et praecipuae Graecorum ac Romanorum cum observationibus antiquariis, geographicis, chronologicis, historicis, criticis et passim cum explicatione monogrammatum*, t. 1–6, większość tomów w dwu częściach i 3 tomy *Supplementa*, Lipsiae 1785–1795.

⁴³ H. E c k h e l, *Doctrina numorum veterum*, vol. 1–8, Vindobonae 1792–1798.

⁴⁴ Dokładna analiza metod pracy Bandtkiego w J. K o l e n d o, *Jerzy Samuel Bandtkie*.

nym, nie potrafił spokojnie pracować. Stąd przy całej erudycji i przy wielkiej pilności wynikały niedokładności, niedopatrzenia, pobieżność i błędy. Te cechy wzmacniała niechęć do kontroli wyników swej pracy, niechęć do żmudnego «wyczyszczenia» i szlifowania pracy⁴⁵. Obserwacje te, oparte o analizę głównego obszaru działalności Bandtkiego, wyjaśniają dobrze zarówno genezę różnych błędów popełnianych przez niego przy publikacji materiałów numizmatycznych, jak też brak ujednoczenia opracowywanych katalogów. Nie wytworzył on jakiegoś schematu katalogowania znalezisk monetarnych, a jego opisy są często bardzo niekompletne. Pamiętajmy jednak, że nie istniały właściwie wzory tego typu prac.

Mówiąc o Jerzym Samuelu Bandtkie jako o numizmatyku, trzeba pamiętać o jego spuściznie rękopiśmiennej, która nie była przeznaczona do druku. Będzie to przede wszystkim *Inwentarz Monet Biblioteki Jagiellońskiej* (przechowywany obecnie w Muzeum Uniwersytetu Jagiellońskiego), który pozwala przede wszystkim na zorientowanie się w charakterze i wielkości zbiorów, a jednocześnie jest świadectwem kolosalnej pracy, którą włożył Bandtkie w zinwentaryzowanie i opracowanie tej kolekcji numizmatycznej.

Inwentarz monet Biblioteki Jagiellońskiej, prowadzony w języku łacińskim, liczy sześć tomów o rozmiarach 37 × 22 cm, oprawnych w karton, z numeracją na grzbiecie i na naklejce umieszczonej na okładce, które nie zawsze zresztą się pokrywają. Powinna być przyjęta numeracja tomów występująca na grzbiecie, która grupuje je w układzie chronologicznym. Szereg stron nie zapisanych, przeznaczonych do kontynuowania wpisów. Tekst w dwóch kolumnach, w drugiej są pewne poprawki i uzupełnienia. Na początku każdego tomu znajdowało się podsumowanie ilości opisanych tam monet albo tylko zestawienie ilości monet poszczególnych kategorii.

T. I — Monety greckie, 156 stron. Monety autonomiczne, królów Macedonii, Egiptu, monety Sycylii, bizantyjskie, królów Gotów, hebrajskie, punickie⁴⁶.

T. II, 1 — Monety rzymskie, 155 stron. Monety cesarzy rzymskich od *Aelius L. Caesar* do *Florianus*. Na s. 295–321 — monety konsularne. Wg podsumowania było tu 748 monet (1 złota, 206 srebrnych i 541 brązowych).

T. II, 2 — (wg numeracji na okładce t. V) — Monety rzymskie, 537 stron. Monety cesarzy rzymskich, od Galby do Volusianusa, 956 monet (2 złote, 201 srebrnych, 753 brązowe).

T. III — Monety średniowieczne i nowożytne z terenu Niemiec, 474 strony, szereg niezapisanych. Na s. 1–17 indeks z zestawieniem monet z każdego ośrodka, brak jednak zbiorczego podsumowania ilości monet. Można obliczyć, że ogólna liczba monet wynosiła 342 egzemplarze (1 złota, 307 srebrnych i 34 brązowe).

⁴⁵ A. R o m b o w s k i, *J. S. Bandtkiego wrocławska karta biblioteczna*, Bibliotekoznawstwo II, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Wrocławskiego, Seria A, nr 4, s. 16.

⁴⁶ Trzy z nich, jak stwierdził później sam Bandtkie, były monetami celtyckimi. O monetach celtyckich w zbiorach Uniwersytetu Jagiellońskiego patrz L. P i o t r o w i c z, *Les trouvailles de monnaies celtiques en Pologne*, Eos, XXXIV, 1932/33, s. 422–426.

T. IV — Monety średniowieczne i nowożytne Polski i krajów Europy środkowej i wschodniej (*Bohemia, Polonia, Russia, Svecia, Silesia Piastea, Galicia et Lodomeria*), 514 stron, monet 696 (3 złote, 548 srebrnych, 138 brązowych, 3 ołowiane, 4 żelazne).

T. V (T. II,1 na okładce) — Monety średniowieczne i nowożytne różnych krajów, od Ameryki po Wenecję (*Armenia, Anglia, Belgia, Austria, Borussia, Węgry, Cufia* [monety arabskie], *Borussia*, Portugalia, Sardynia, *Judei* [monety żydowskie], *nummi obsidionales* [monety obłąznicze], monety fałszywe różnego rodzaju⁴⁷, Persja, Portugalia, Sardynia, *Transylvania*, Turcja), 470 stron. Brak podsumowania liczby monet. Można obliczyć, że ogólna liczba monet wynosiła 530 egzemplarzy (5 złotych, 314 srebrnych, 207 brązowych i 4 ołowiane). Do tego należy dodać niesprecyzowaną bliżej liczbę brakteatów⁴⁸.

Istniał również T. VI, zaginiony obecnie. Wg informacji Antoniego Ryszarda⁴⁹ było to „*folio* stron 108 i arkusze dodatkowe, wylicza, gdzie są numizmaty ułożone i zapiski darów”. Był to więc rodzaj indeksu i przewodnika po zbiorze. Możemy się dowiedzieć, że monety znajdowały się na półkach, w szafkach i pudełkach. Poznaliśmy nazwiska donatorów, takich jak np. Rozciszewski z Żurawiczek Długich.

Opisy poszczególnych monet są czasami nadzwyczaj szczegółowe, zwłaszcza w partiach poświęconych monetom starożytnym i średniowiecznym, a wielokrotnie towarzyszą im komentarze historyczne. W szczególności w odniesieniu do monet nieautentycznych lub też podejrzanych o nieautencność, rozważania są bardzo rozbudowane. Bandtkie podaje często, w jaki sposób moneta dostała się do Biblioteki Jagiellońskiej. Występują więc imiona ofiarodawców a czasami informacja, że moneta została znaleziona na ziemiach Polski.

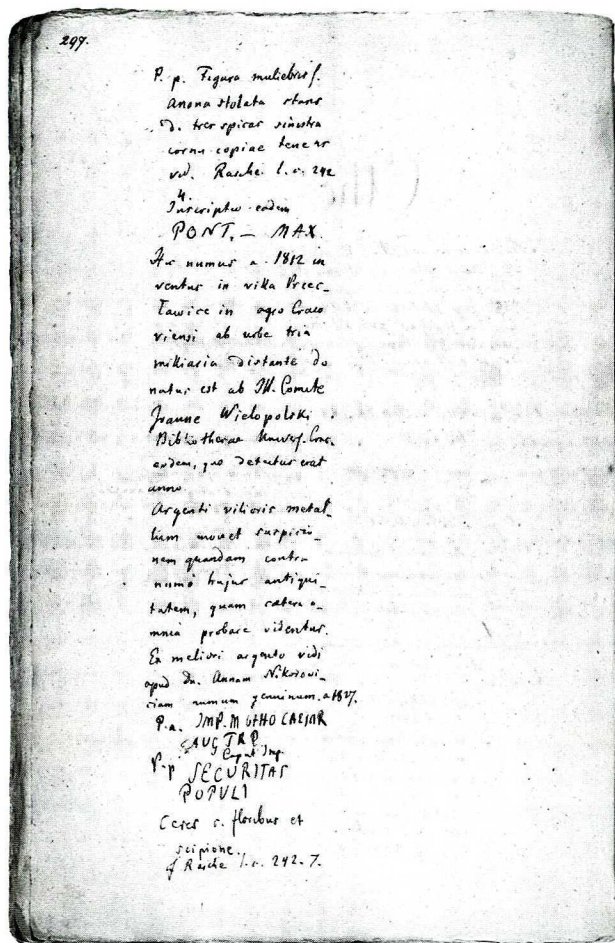
W ramach poszczególnych tomów zastosował Bandtkie układ alfabetyczny. Tak na przykład monety okresu Cesarstwa rzymskiego zostały pogrupowane według osób emitentów umieszczonych w porządku alfabetycznym. Był to system stosowany w katalogu Raschego⁵⁰, którym Bandtkie stale się posługiwał przy określaniu monet rzymskich. Rozdziały zawierające zestawienie numizmatów poszczególnych władców antycznych zostały poprzedzone krótkimi informacjami o charakterze biograficznym. Podobny układ, już mniej konsekwentny, został zastosowany w odniesieniu do innych kategorii monet. Część zapisów zawartych w *Inwentarzu*, zazwyczaj pierwsze wpisy monet danej grupy, jest bardzo starannie wykonana piśmem kaligraficznym. Można też wyróżnić dość staranne zapisy wykonane inną ręką, jednak znaczna część tekstu to bardzo charakterystyczne pismo samego Bandtkiego. Zapisy te były wprowadzane w różnym czasie, jak o tym świadczy zarówno większa lub mniejsza staranność pisma, jak też ich treść. Są to różnego rodzaju uzupełnienia i poprawki do wcześniejszych sformułowań świadczące, iż Bandtkie cały czas pracował nad tym tekstem. Szereg

⁴⁷ *Inwentarz*, T. V, s. 305 n. Wśród nich znajdowały się 3 monety antyczne.

⁴⁸ *Inwentarz*, T. V, s. 8 i 301.

⁴⁹ A. Ryszard, *Album*, T. I, s. 33.

⁵⁰ Por. przyp. 42.

Ryc. 2. Inwentarz monet Biblioteki Jagiellońskiej, t. II, s. 297.
 Fot. Muzeum Uniwersytetu Jagiellońskiego

wpisów pozwala stwierdzić, że *Inwentarz monet* powstał w ostatnim okresie życia Bandtkiego, przed jego chorobą, na którą zapadł w 1833 roku. Wielokrotnie znajdujemy tu poprawki w stosunku do wcześniejszych jego publikacji. Jeśli Bandtkie kilkakrotnie zajmował się daną monetą, to opis i komentarz są najbardziej rozbudowane i świadczą często o wycofywaniu się ze wcześniejszych, błędnych sformułowań. *Inwentarz monet Biblioteki Jagiellońskiej* pozwala więc na dokładne poznanie warsztatu numizmatycznego Bandtkiego oraz poziomu jego umiejętności.

Jednocześnie *Inwentarz* jest nadzwyczaj użyteczny dla zorientowania się w charakterze i wielkości zbiorów numizmatycznych przechowywanych w Bibliotece Jagiellońskiej. Są tam również pewne informacje o znaleziskach monetarnych

pochodzących z ziem Polski. Pokrywają się one prawie dosłownie z tymi, które czytamy w *Index lectionum*, choć często są bardziej rozbudowane i wprowadzają pewne *addenda* i *corrigenda* w stosunku do publikowanego tekstu⁵¹. Informacje zawarte w tym *Inwentarzu monet* pozwoliły na identyfikację 9 monet rzymskich pochodzących z konkretnych znalezisk z ziem Polski wśród numizmatów z kolekcji Muzeum Uniwersytetu Jagiellońskiego⁵². Udało się też uzyskać pewne wiadomości o nieznanach znaleziskach (denar Marka Aureliusza z miejscowości Borków Wielki, gm. Koniusza, pow. Proszowice, woj. małopolskie⁵³, czy też monety Licyniusza oraz nieznanego władcy z III w. pochodzące z miejscowości Kołtów na Ukrainie⁵⁴). Nie można wykluczyć, że staranna lektura poszczególnych tomów *Inwentarza* mogłaby jeszcze wzbogacić listę znalezisk monetarnych pochodzących z terenów Polski.

Inwentarz monet Biblioteki Jagiellońskiej jest też nadzwyczaj cennym źródłem do dziejów kolekcjonerstwa w Polsce. Znajdujemy tam szereg informacji o osobach darczyńców. Byli wśród nich kolekcjonerzy, którzy wielokrotnie wzbogacali swymi darami zbiory Biblioteki Jagiellońskiej, jak też osoby, które prawdopodobnie tylko raz ofiarowały monety pozyskane przypadkowo. Zagadnienia te wymagałyby starannego przestudiowania pod tym kątem widzenia zarówno pięciu tomów *Inwentarza monet Biblioteki Jagiellońskiej*, jak też i pozostałej spuścizny rękopiśmiennej Bandtkiego. Przykładowo dowiadujemy się z *Inwentarza*, że Wincenty Kirchmayer darował w 1830 r. dwie monety cesarza Probusa oraz monetę ptolemejską przywiezione z Triestu, a w 1831 — 8 monet kufickich i monety nowożytne⁵⁵. Na liście ofiarodawców znajduje się również profesor historii na Uniwersytecie Jagiellońskim Michał Wiszniewski⁵⁶ i profesor mineralogii Michał Zeischer⁵⁷ oraz profesor gimnazjum św. Anny Michał Łuszczkiewicz⁵⁸.

Numizmatyków musi zainteresować również *Liber benefactorum bibliothecae Universitatis Cracoviensis* z lat 1811–1832 — Księga dobrodziejów (czy raczej darczyńców) Uniwersytetu Jagiellońskiego⁵⁹, gdzie figurują wpisy dotyczące zarówno darowizn książek, jak również monet i medali. Znaczna część wpisów została dokonana charakterystycznym, niezbyt starannym pismem Bandtkiego,

⁵¹ Szereg przykładów — K o l e n d o, *Jerzy Samuel Bandtkie*, passim.

⁵² K i s z a, *Znaleziska*, passim.

⁵³ K i s z a, *Znaleziska*, s. 112, nr 1.

⁵⁴ K o l e n d o, *Jerzy Samuel Bandtkie*.

⁵⁵ *Inwentarz*, T. II,2, s. 339, nr 34, 35 (monety Probusa); T. 1, s. 39 (moneta ptolemejska); T. V, s. 153 (monety kufickie); T. V, s. 189 i 251 (monety nowożytne).

⁵⁶ *Inwentarz*, T. V — s. 191 i 215 (trzy monety węgierskie. Dowodem zainteresowania Michała Wiszniewskiego problematyką numizmatyki jest publikacja pozostającej w rękopisie pracy Tadeusza C z a c k i e g o, *O rzeczy mennicznej w Polsce i Litwie dla uczniów Wołyńskiego Gimnazjum (Pisana roku 1810)*, [w:] *Pomniki historii i literatury polskiej*, wyd. M. Wiszniewski, Kraków 1835, t. I, s. 1–126 i t. II, s. 1–58.

⁵⁷ *Inwentarz*, T. V, s. 190.

⁵⁸ *Inwentarz*, T. V, s. 225 sq — dwie „monety indyjskie z napisami arabskimi”.

⁵⁹ BJ Rkps 4266.

a inne są, jak można przypuszczać, również jego autorstwa. Na kartach *Liber benefactorum* pojawia się często nazwisko kuratora Uniwersytetu Jagiellońskiego, Józefa Załuskiego, który przekazywał cenne czasami monety i medale. A oto przykładowo kilka wpisów do *Liber benefactorum*: „W 1829 Dinot de Vigneville Dominik były poczmistrz w Ole (?) w Królestwie Polskim wzbogacił Gabinet następnymi monetami: 1. *Traiani* denarek srebrny. 2. *Antoninus Pius* 3. *Faustina Senior* 4. *Gordianus III* 5 — 23 nowożytny”, a „hr. Tadeusz Łubieński — 2 pieńiądze tureckie terażniejszego panowania”⁶⁰. W r. 1832 student prawa, Stanisław Popielak, darował denar Hadriana, który Bandtkie szczegółowo opisał⁶¹. Lista darczyńców, którą można zrekonstruować na podstawie *Liber benefactorum*, nie jest jednak kompletna, jak tego dowodzi porównanie z innymi źródłami, zarówno rękopiśmiennymi, jak też drukowanym tekstem *Index lectionum*, gdzie pojawiają się inne jeszcze nazwiska⁶². Materiały Bandtkiego, który utrzymywał bardzo żywe kontakty ze środowiskiem zbieraczy monet, stanowią nadzwyczaj cenne źródło do poznania środowiska kolekcjonerów i to nie tylko w Krakowie. Szczególnie istotne są dokładne określenia pozycji społecznej kolekcjonera czy też darczyńcy, podawane przez Bandtkiego, zgodnie z duchem epoki, które w przyszłości mogą pozwolić na analizę socjologiczną zjawiska kolekcjonerstwa numizmatycznego.

Również w aktach związanych z działalnością Bandtkiego jako bibliotekarza Biblioteki Jagiellońskiej jest trochę informacji odnoszących się do numizmatyki⁶³. Na szczególną uwagę zasługują materiały dotyczące skarbu z Paczółtowic, na podstawie których Włodzimierz Kiszka⁶⁴ mógł opracować to znalezisko, wykorzystując również monety zachowane w Muzeum Uniwersytetu Jagiellońskiego.

Zachowała się również sporządzona przez Bandtkiego dokumentacja monet darowanych przez Wincentego Gostkowskiego. Rękopis z 1818 roku nosi tytuł *Specyfikacja numizmatów i monet darowanych Towarzystwu naukowemu do Biblioteki Szkoły głównej krakowskiej przez J. W. Wincentego Gostkowskiego*⁶⁵. Darowizna obejmowała 12 medali i monet złotych, 91 srebrnych oraz miedzianych. Zostały one częściowo wykorzystane w artykule zamieszczonym w *Index lectionum* jako dar pani Gostkowskiej.

Osiągnięcia Jerzego Samuela Bandtkiego w zakresie numizmatyki stawiają go w rzędzie pionierów tej nauki w Polsce, obok Joachima Lelewela, Kazimierza Władysława Stężyńskiego-Bandtkie oraz Kazimierza Stronczyńskiego, i zasługują nie tylko na przypomnienie, ale również na bliższą analizę. Konieczne jest zwłaszcza opracowanie jego poglądów na monetę w Polsce. Bandtkie wraz z Lelewelem

⁶⁰ BJ Rkps 4266, s. 109.

⁶¹ BJ Rkps 4266, s. 53.

⁶² Artykuł w *Index lectionum* 1824–1825 wymienia następujących darczyńców: Jan Wielopolski, Błęszyński z Opatkowic, pani Gostkowska (darowała 6 monet) i dr Józef Jarocki.

⁶³ BJ Rkps 4176: Akta biblioteczne (1778–1837), s. 566–576.

⁶⁴ BJ Rkps 4176, s. 573–575. Rkps 4266, s. 21. Por. W. Kiszka, *Skarb denarów rzymskich z Paczółtowic odkryty w 1828 r.*, WN XXXI, 1987, z. 1–2, s. 60–73.

⁶⁵ BJ Rkps 1086.

reprezentują jeszcze ten etap, kiedy wiedza o obiegu pieniężnym w Polsce bazowała prawie wyłącznie na analizie tekstów, z minimalnym tylko wykorzystaniem znalezisk monetarnych.

JERZY KOLENDO

JERZY SAMUEL BANDTKIE (1768–1835) — A FORGOTTEN NUMISMATIST.
A BIOGRAPHICAL NOTE

(Summary)

Jerzy (Georg) Samuel Bandtkie (1768–1835), a versatile researcher, historian, expert on Slavonic languages, lexicographer and publisher, has his permanent place in the history of Polish science and culture. He is particularly esteemed as one of the pioneers of studies of the history of the book and libraries in Poland. His notable merits in the field of numismatics are not to be underestimated, albeit they have hitherto been hardly noticed. He dealt with numismatics while working in Wrocław (Breslau) (1798–1811), and in Cracow in particular (1811–1835), where he was the librarian (actually the head) of the Library of the Jagiellonian University.

Bandtkie's first numismatic article (in German) touched upon the oldest Polish and Silesian coins. His textbook on the history of Poland includes large sections on the history of coins in Poland, from the Middle Ages up to the 18th century. Particularly worth mentioning is his article in Latin (erroneously attributed to somebody else) on Roman coins found in Poland. The explanatory model of the inflow of Roman coins into the area of Poland it includes is extremely interesting and fundamentally compliant with current approach to the issue. The work also contains information on 20 coin finds from the area in question.

Bandtkie's enormous achievement was to considerably enlarge and catalogue the numismatic collection of the Jagiellonian Library of which he was in charge. The catalogue he created included 6 volumes (only 5 have been preserved). It is not merely a valuable source for the reconstruction of the numismatic collection of the Jagiellonian University, but a source of information on coin collectors as well and also in many cases on coin finds from Poland. Bandtkie's manuscripts kept in the Jagiellonian Library are of a similar value.